

دانشگاه علوم معارف قرآن کریم

دانشکده علوم و فنون قرآن تهران

بررسی تطبیقی ماهیت وحی از دیدگاه تفاسیر قرآن کریم و کلام جدید

پایان نامه کارشناسی ارشد

رشته

تفسیر قرآن کریم

نگارش

زینب اخباری

استاد راهنما

آقای دکتر محمدی

استاد مشاور

آقای حسن زاده

آبان ۸۹

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه علوم معارف قرآن کریم

دانشکده علوم و فنون قرآن تهران

بررسی تطبیقی ماهیت وحی از دیدگاه تفاسیر قرآن کریم و کلام جدید

پایان نامه کارشناسی ارشد

رشته

تفسیر قرآن کریم

نگارش

زینب اخباری

استاد راهنما

آقای دکتر محمدی

استاد مشاور

آقای حسن زاده

آبان ۸۹

تمامی حقوق این اثر متعلق به
دانشکده علوم و فنون قرآن
تهران است

تقدیم به

روح پاک پیامبر رحمت ، حضرت محمد ﷺ

که در سایه مجاهدت پیوسته و اراده خستگی ناپذیر خویش ، ندای
توحید و یکتا پرستی را طنین انداز نمود و تا باز کردن درهای خیر و
سعادت بر روی همگان ایستادگی فرمود .

تقدیم به

پدر و مادر عزیزم

و برادران مهربانم

که صبورانه ممد در تهیه این مجموعه بودند .

!

و با تقدیر و تشکر از

جناب آقای دکتر محمدی و جناب آقای حسن زاده که هدایت علمی این
پژوهش را بر عهده داشتند و مسئولین محترم کتابخانه حوزه عصمتیه
شهرستان سمنان و خانم ها اکرم جند الله و زینب طاهریان که در تهیه
این مجموعه مرارا یاری نمودند .

چکیده

وحی در کاربردهای قرآنی اختصاص به وحی تشریحی و ارتباط ویژه خداوند با پیامبران ندارد؛ ولی معنای اصطلاحی و رایج آن، وحی الهی به پیامبران است که ویژگی اصلی و معنای لغوی یعنی آگاهی بخشی رمزی و فوری در آن وجود دارد و پیامبران وحی را سریع و پنهان از درک دیگران دریافت می کردند.

تفسیر قرآن کریم نیز در راستای کاربرد واژه وحی در آیات، آن را مشمول موجودات گوناگونی می دانند؛ اما عمده کاربرد ها به وحی بر رسولان باز می گردد، علاوه بر موارد کاربرد وحی، گفتگوهای بین انبیاء و فرشتگان و یا گفتگوهای مستقیم بین خدا و پیامبران و وحی نوشتاری نیز از مصادیق وحی است. مفسران بر اساس آیات قرآن وحی را از سنخ کلام الهی می دانند که اساس آن "علم" خواهد بود؛ نه احساس، افکار، اندیشه، خیال و یا اوهام. نگاه اهالی تفسیر در مورد فرآیند اخذ وحی و شیوه های دریافت آن به صورت بی واسطه، از ورای حجاب و به واسطه فرشته است و در غالب موارد به صورت القاء و گفتگوی بین انبیاء و فرشتگان و یا گفتگوهای مستقیم با خداوند می باشد. آنان در فرآیند اخذ وحی از ساحت ربوبی برای فرشتگان علاوه بر نقش واسطه حقیقی، نقش محافظت از وحی را نیز قائلند. بر این اساس که کلام جدید در مقام تحقق در ناحیه ی پیش فرض ها، موضوعات، روش ها و راه حل ها و سبک و تقدم و تأخر مباحث با کلام قدیم تفاوت پیدا کرده است و تکامل یافته ی کلام قدیم است و بسیاری از مسائل آن با فلسفه ی دین اشتراک دارد، ماهیت وحی را در کلام جدید از سه نظرگاه عمده بحث می شود: دیدگاه گزاره ای که سرشت وحی را صرفاً دریافت حقایق محض می داند؛ تجربه دینی، که شالوده ی وحی در آن مواجهه با امر مقدس است و نظریه افعال گفتاری، که وحی را افعال گفتاری خداوند با پیامبرش معرفی می کند. وحی در نگاه اصحاب تفسیر تحت تأثیر اشارت های کلام الهی، نسبت به دیدگاه های کلام جدید، در مراحل گوناگون آن، از صدور تا ابلاغ، فراتر، متقن و کمال یافته است.

کلید واژه: ماهیت، وحی، تفاسیر قرآن، کلام جدید

فهرست اجمالی

مقدمه ۱

کلیات ۴

فصل اول

۱-۱ بررسی لغوی و اصطلاحی واژگان بنیادین ۱۲

۲-۱ بسامد قرآنی وحی ۲۴

۳-۱ اقسام وحی در قرآن ۲۵

۴-۱ انواع تقسیم بندی وحی ۳۰

۵-۱ کلام جدید ۳۲

۶-۱ تفاسیر قرآن کریم ۳۵

فصل دوم

۱-۲ ماهیت وحی در تفاسیر قرآن کریم ۴۰

۲-۲ مخاطبان وحی ۴۱

۳-۲ وحی و محتوای آن ۷۹

۴-۲ چگونگی دریافت وحی ۱۰۱

فصل سوم

۱-۳ وحی و کلام جدید ۱۴۲

۲-۳ دیدگاه گزاره ای ۱۴۳

۳-۳ دیدگاه تجربه دینی ۱۵۶

۴-۳ دیدگاه افعال گفتاری ۱۷۹

۵-۳ مقایسه و بررسی دیدگاه تفاسیر قرآن و کلام جدید در باره ی ماهیت وحی ۱۸۴

نتیجه ۲۰۳

منابع ۲۰۵

فهرست تفصیلی

مقدمه	۱
کلیات	۴
بیان مسأله	۵
اهمیت موضوع	۶
پیشینه تحقیق	۶
سوالات اصلی	۹
فرضیه	۹
اهداف پژوهش	۹
روش تحقیق	۱۰
پیشنهادات	۱۰

فصل اول

۱-۱ بررسی لغوی واصطلاحی واژگان بنیادین	۱۲
۱-۱-۱ ماهیت در لغت	۱۲
۱-۱-۲ ماهیت در اصطلاح	۱۲
۱-۱-۳ وحی در لغت	۱۳
۱-۱-۳-۱ مصادیق وحی	۱۷
۱-۱-۳-۱-۱ الهام	۱۷
۱-۱-۳-۱-۲ وزع	۱۸
۱-۱-۴ وحی در اصطلاح	۱۸
۱-۱-۴-۱ وحی در اصطلاح فلسفه	۱۹
۱-۱-۴-۱-۲ وحی در اصطلاح عرفانی و صوفیه	۱۹
۱-۱-۴-۱-۳ وحی در اصطلاح مفسران و علمای علوم قرآنی	۲۱
۱-۱-۴-۱-۴ وحی در اصطلاح کلامی	۲۲
۲-۱ بسامد قرآنی وحی	۲۴
۳-۱ اقسام وحی در قرآن	۲۵

- ۳۰..... ۴-۱ انواع تقسیم بندی وحی
- ۳۲..... ۵-۱ کلام جدید
- ۳۵..... ۶-۱ تفاسیر قرآن کریم
- ۳۷..... ۷-۱ خلاصه و نتیجه گیری فصل

فصل دوم

- ۴۰..... ۱-۲ ماهیت وحی در تفاسیر قرآن کریم
- ۴۱..... ۲-۲ مخاطبان وحی
- ۴۱..... ۱-۲-۲ وحی غیر تشریحی
- ۴۱..... ۱-۱-۲-۲ وحی تکوینی
- ۴۲..... ۱-۱-۲-۲ وحی بر جمادات
- ۴۲..... ۱-۱-۲-۲ وحی بر آسمان ها
- ۴۵..... ۱-۲-۲-۱-۱-۱ وحی بر زمین
- ۴۷..... ۲-۲-۱-۱-۲-۲ وحی بر حیوانات
- ۵۰..... ۲-۲-۱-۲-۲ وحی مجردات
- ۵۰..... ۲-۲-۱-۲-۲ وحی بر فرشتگان
- ۵۱..... ۱-۲-۲-۱-۲-۲ الهام خیر از سوی ملائکه
- ۵۳..... ۲-۲-۱-۲-۲ وحی شیاطین
- ۵۵..... ۱-۲-۲-۱-۲-۲ کیفیت وسوسه کردن انسان
- ۵۶..... ۲-۲-۲-۱-۲-۲ ملاک تشخیص الهام رحمانی از وسوسه
- ۵۷..... ۳-۲-۲-۱-۲-۲ محافظت وحی از مکر شیاطین
- ۵۹..... ۱-۳-۲-۲-۱-۲-۲ مصونیت وحی از صدور تا ابلاغ
- ۶۱..... ۳-۱-۲-۲ وحی بر انسان ها
- ۶۱..... ۱-۳-۱-۲-۲ وحی بر مادر حضرت موسی (علیه السلام)
- ۵۲..... ۲-۳-۱-۲-۲ وحی بر حضرت مریم (علیها السلام)
- ۶۵..... ۳-۳-۱-۲-۲ وحی بر حواریون

- ۶۷..... ۲-۲-۱-۳-۴ حضرت زکریا (علیه السلام)
- ۷۰..... ۲-۲-۲ وحی بر انبیاء الهی
- ۷۱..... ۱-۲-۲-۲ محدوده سنی دریافت وحی پیامبرانه
- ۷۱..... ۲-۲-۱-۱-۱ وحی و رسالت نابالغ (کودک) - وحی حضرت عیسی (علیه السلام) و حضرت یوسف (علیه السلام) -
- ۷۵..... ۲-۲-۲-۲ جنسیت مخاطبان وحی پیامبرانه
- ۷۹..... ۳-۲ وحی و محتوای آن
- ۷۹..... ۱-۳-۲ وحی در حوزه عمل - وحی حضرت نوح (علیه السلام) -
- ۸۴..... ۲-۳-۲ وحی در حوزه تشریح
- ۸۵..... ۱-۲-۳-۲ وحی بر حضرت ابراهیم (علیه السلام)
- ۸۹..... ۲-۲-۳-۲ وحی بر حضرت موسی (علیه السلام)
- ۹۲..... ۳-۲-۳-۲ وحی بر پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)
- ۹۶..... ۱-۳-۲-۳-۲ رابطه وحی پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) با وحی سایر انبیاء
- ۱۰۱..... ۴-۲ چگونگی دریافت وحی
- ۱۰۲..... ۱-۴-۲ کلام الهی
- ۱۰۵..... ۱-۱-۴-۲ تکلم بی واسطه
- ۱۱۱..... ۱-۱-۱-۴-۲ وحی امری متفاوت با الهام ، مکاشفه و شعر
- ۱۱۲..... ۱-۱-۱-۴-۲ تفاوت وحی و الهام
- ۱۱۴..... ۲-۱-۱-۴-۲ تفاوت وحی و مکاشفه
- ۱۱۶..... ۳-۱-۱-۴-۲ تفاوت وحی با شعر
- ۱۱۷..... ۲-۱-۴-۲ تکلم از پس پرده
- ۱۲۰..... ۱-۲-۱-۴-۲ حجاب چیست ؟
- ۱۲۳..... ۳-۱-۴-۲ تکلم با واسطه
- ۱۲۶..... ۱-۳-۱-۴-۲ فرشتگان واسطه وحی
- ۱۲۸..... ۲-۴-۲ محل دریافت وحی قلب پیامبر است

- ۳-۴-۲ چگونگی دریافت وحی پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) در اولین لحظات نزول ۱۳۰
- ۱-۳-۴-۲ احوالات پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) هنگام دریافت وحی ۱۳۳
- ۴-۴-۲ چگونگی یقین به وحی در هنگام دریافت ۱۳۵
- ۵-۲ خلاصه و نتیجه گیری فصل ۱۳۷

فصل سوم

- ۱-۳ وحی و کلام جدید ۱۴۲
- ۲-۳ دیدگاه گزاره ای ۱۴۳
- ۱-۲-۳ تعریف وحی در دیدگاه گزاره ای ۱۴۴
- ۲-۲-۳ تعریف گزاره ۱۴۶
- ۳-۲-۳ ارکان وحی گزاره ای ۱۴۷
- ۴-۲-۳ فرآیند وحی گزاره ای ۱۴۸
- ۵-۲-۳ دیدگاه اندیشمندان مسلمان درباره وحی گزاره ای ۱۴۹
- ۱-۵-۲-۳ دیدگاه فلاسفه ۱۵۰
- ۲-۲-۳ دیدگاه عرفا ۱۵۲
- ۶-۲-۳ نتیجه و جمع بندی دیدگاه نخستین ۱۵۴
- ۳-۳ دیدگاه تجربه دینی ۱۵۶
- ۱-۳-۳ پیشینه دیدگاه تجربه دینی ۱۵۶
- ۲-۳-۳ عوامل طرح دیدگاه تجربه دینی ۱۵۷
- ۳-۳-۳ تعریف تجربه دینی ۱۶۰
- ۴-۳-۳ ماهیت تجربه دینی ۱۶۲
- ۵-۳-۳ انواع تجربه دینی ۱۶۳
- ۶-۳-۳ هسته تجارب دینی ۱۶۷
- ۷-۳-۳ رویکرد تجربی به وحی ۱۶۹
- ۱-۷-۳-۳ ارکان وحی تجربی ۱۷۴
- ۲-۷-۳-۳ فرآیند وحی تجربی ۱۷۵

- ۱۷۵..... ۳-۳-۸ نتیجه و جمع بندی دیدگاه دوم
- ۱۷۹..... ۳-۴ دیدگاه افعال گفتاری
- ۱۸۰..... ۳-۴-۱ رویکرد افعال گفتاری به وحی
- ۱۸۰..... ۳-۴-۲ ارکان وحی افعال گفتاری
- ۱۸۳..... ۳-۴-۳ تفاوت دیدگاه افعال گفتاری با دو نظریه ی قبلی
- ۳- ۵ مقایسه و بررسی دیدگاه تفاسیر قرآن و کلام جدید در باره ی ماهیت وحی..... ۱۸۴
- ۱۸۴..... ۳-۵-۱ اشتراکات
- ۱۸۴..... ۳-۵-۲ تفاوت ها
- ۱۹۷..... ۳-۵-۳ وحی در اندیشه های تفسیری گامی فراتر از وحی در کلام جدید
- ۲۰۳..... نتیجه
- ۲۰۵..... منابع
- چکیده انگلیسی

مقدمه

پایه و قوام بعثت انبیا و مرز تمایز ادیان الهی از مکاتب الحادی و بشری ، « وحی » است . در ادیان توحیدی مفهوم وحی یکی از ارکان حیاتی در ساختار آموزه‌های دینی است ، که مقوله‌ای فراتر از افق فکری بشر به شمار می‌رود و با نشانه‌های قطعی در متن خود ، حقانیت و صدق خود را اثبات می‌کند و فقط از ناحیه خداوند سبحان به برخی از انسان‌های شایسته افاضه می‌شود . نظر به اهمیت حیاتی وحی ، گروه‌های مختلف فکری همواره کوشیده‌اند ، تا حقیقت آن را تبیین نمایند و خواص و ویژگی‌های آن را برشمارند . مفسران و متکلمان یکی از این گروه‌ها هستند . هر کدام از این گروه‌ها در خلال آثار خویش به این موضوع اهتمام ورزیده اند .

واژه وحی و مشتقات آن ، چنان که از ارباب لغت و واژه پردازان زبان عرب به دست می‌آید ؛ دارای معانی مختلف و کاربردهای متنوعی است . کلمه وحی هر چند در معنای لغوی خود و در کاربردهای قرآنی اختصاص به وحی تشریحی و ارتباط ویژه خداوند با پیامبران ندارد ؛ ولی معنای اصطلاحی رایج و غالب آن همین است . در وحی الهی به پیامبران که اصطلاح رایج است ، همان خصیصه اصلی و معنای لغوی یعنی آگاهی بخشی رمزی و فوری وجود دارد و رسولان الهی وحی و پیام الهی را سریع و پنهان از درک دیگران دریافت می‌کردند . ولی سنخ این وحی با سایر کاربردهای وحی به کلی متفاوت است . مفسران در ذیل آیاتی که به وحی اشاره دارد ، بعضی از دیدگاه‌های خود را در این باره بیان می‌دارند . گاهی در میان مفسران شیعه و سنی نیز در مراحل گوناگون وحی و مکانیسم‌های وحی تفاوت‌هایی دیده می‌شود . علاوه بر این تفاوت در کاربردها ، اختلاف اساسی و مبنایی در مفهوم و ماهیت این موضوع بین مفسران با آنچه متکلمان در کلام جدید ترسیم می‌کنند ، مشاهده می‌گردد . در میان دیدگاه‌های کلام جدید ، سه دیدگاه " گزاره ای ، تجربه دینی و افعال گفتاری " دارای اهمیت زیادتر و نسبت به سایر نظرگاه‌ها ، مورد توجه بیشتر است :

۱. دیدگاه گزاره‌ای : در این دیدگاه ، وحی گونه‌ای انتقال اطلاعات است. خدا حقایق را به پیامبر انتقال می‌دهد که مجموعه این حقایق اساس وحی را تشکیل می‌دهند . این انتقال در اثر گونه‌ای ارتباط میان پیامبر و خدا صورت می‌گیرد .

۲. تجربه دینی : این نظریه نخستین بار توسط «شلایر ماخر» در ابتدای قرن نوزدهم در مقام دفاع از دین مسیحیت مطرح شد . او به گمان خویش توانسته بود با طرح این تئوری از اشکالات هیوم در نقض براهین اثبات وجود خدا و نیز نقادی‌های معرفت‌شناسانه کانت و اشکال تعارض گزاره‌های دینی با احکام عقلی و علوم تجربی رهایی یابد.

۳. دیدگاه افعال گفتاری : نظریه ی افعال گفتاری به این معنا است که وحی مجموعه‌ای از افعال گفتاری خداوند است. این نظریه به حیث یک دیدگاه فلسفی و کلامی در غرب و در قرن بیستم مطرح شد و تئوری پردازان این دیدگاه ، از « نظریهٔ افعال گفتاری » فیلسوف مشهور زبان، جی. ال. آستین متأثر بوده اند.

فرو کاستن وحی انبیاء به این نظرگاه‌ها ، اشکالات و نواقصی چون وحیانی نبودن ساختار قرآن (نفی سرشت زبانی) ؛ نفی عصمت پیامبر و خطاپذیری وحی ؛ عدم انقطاع وحی و انکار خاتمیت و از همه مهمتر بشری بودن وحی را به دنبال دارد ، در حالی که وحی در اندیشه مفسران اسلامی ، سخن و کلام الهی است . خداوند تعالی از طریق کلام خود با مردم سخن گفته و در کلامش خود را بر مردم آشکار کرده است.

بنابراین ، اساس دین اسلام را حقایق منزل و مکتوب وحیانی که در قرآن متجلی شده ، تشکیل داده است و خداوند به جای شخص (پیامبر برخلاف دیدگاه مسیحیت) در کلامش ، یعنی قرآن تجلی یافته است . این نکته ، یکی از تفاوت‌های بنیادین و اساسی ، بین وحی اسلامی و وحی مسیحی است ، زیرا تجسم مفهوم وحی از نظر مسلمانان در یک کتاب (قرآن) و در نظر مسیحیان در یک فرد (مسیح) است .

بدین روی پژوهش حاضر در پی آن است تا ضمن بیان دیدگاه‌های گوناگون موجود در کلام جدید ، نواقص نظرگاه‌های فوق را تبیین نموده و تفاوت‌ها و تعارضات نگاه اسلامی و

مفسران قرآن کریم را با کلام جدید مسیحی بیان نماید . جهت وصول به این هدف ، پژوهش در سه فصل طراحی شده است :

در فصل اول معنای لغوی و اصطلاحی واژگان بنیادین بیان گردیده و در ضمن آن بسامد قرآنی واژه وحی ، اقسام وحی در قرآن و انواع تقسیم بندی وحی براساس معیار های گوناگون اشاره شده است .

در فصل دوم بر سه محور مخاطبان وحی ، محتوای وحی و چگونگی دریافت وحی ، به تشریح اندیشه مطرح در تفاسیر قرآن کریم پرداخته شده است . علاوه بر آن ، در ضمن مباحث به ترسیم سیمای وحی در گستره آیات قرآن می پردازد و تلاش دارد تا تمامی موارد کاربرد واژه را در آیات کریمه الهی اشاره نماید ، تا در خلال آن ، گزارش آیات از وحی بر پیامبران بیان گردد. در فصل سوم به بیان اندیشه های مطرح در کلام جدید در رابطه با ماهیت وحی پرداخته شده است و در انتهای این فصل به مقایسه و تطبیق آرای اندیشمندان دو حوزه و اشتراکات و تمایزات نگاه آنان در مورد ماهیت وحی اهتمام شده است و در پایان موارد امتیاز و برتری اندیشه تفاسیر قرآن کریم نسبت به کلام جدید اشاره شده است .

لازم به یاد آوری است که برای ترجمه آیاتی که در خلال بحث اشاره گردیده ، از ترجمه ی مترجم گرامی جناب آقای مجتبوی استفاده شده است .

کلیات تحقیق

بیان مسأله

اهمیت موضوع

پیشینه تحقیق

سوالات اصلی

فرضیه

اهداف پژوهش

روش تحقیق

پیشنهادات

پیش بینی فصل ها و عناوین

بیان مسأله

مسأله وحی همواره در جهان اسلام جالب توجه و مناقشه برانگیز بوده است ، از یک سو فلاسفه و از سوی دیگر متکلمان مسلمان و مسیحی دایما به این بحث پرداخته‌اند . خداوند در قرآن کریم به موضوع وحی پرداخته و در مورد کاربرد و گستره ی آن و هم چنین چگونگی ابلاغ آن به انبیاء الهی ، آموزه هایی را بیان کرده است . بالطبع در میان مفسران قرآن مطالب مختلفی پیرامون وحی مطرح شده است و هر یک از مفسران بر اساس مبنای خود به تبیین ماهیت و چگونگی آن پرداخته اند . از آن جا که در کتاب مقدس هم به مسأله وحی اشاره شده است ؛ متکلمان مسیحی ، به ویژه پس از رنسانس در کلام جدید دیدگاه های خاصی را در مورد وحی بیان کرده اند و خود حضرت مسیح (علیه السلام) را به عنوان وحی و کلام الهی و مظهر و نماد «کن» مطرح کرده اند . گفتنی است که در باب ماهیت وحی ، سه دیدگاه متفاوت وجود دارد :

۱- برداشت متکلمان قرون وسطایی : دیدگاه گزاره‌ای : متکلمان آن دوران وحی را

مجموعه‌ای از گزاره ها می دانستند که به پیامبر القا شده است . (این قدیمی ترین دیدگاه

در مورد سرشت وحی است که در آن وحی گونه‌ای انتقال اطلاعات است.)

۲- تجربه دینی : برداشت دیگر معتقدان به الهیات لیبرال است : متکلمان لیبرال ،

وحی را نوعی تجربه دانسته‌اند ، این دیدگاه به عنوان ، «تجربه دینی» از وحی نام گرفت و

تقریرهای گوناگونی یافت.

۳- افعال گفتاری : در قرن بیستم ، برداشت دیگری از وحی به وجود آمد که می توان آن را

« دیدگاه افعال گفتاری» از وحی نامید . (بر طبق این برداشت وحی به این معنا است که

خدا افعالی گفتاری را انجام داده است.) البته دیدگاه های دیگری نیز در این باره موجود

است .

طرح چنین دیدگاه ها و برداشت هایی از وحی و تأثیرپذیری بعضی از اندیشمندان مسلمان از این

افراد و طرح دیدگاه های کلام جدید با رویکرد ها و مؤیدات اسلامی توسط برخی از روشنفکران

، هم چون آقای سروش در داخل کشور ما لازمه بحث و بررسی این اندیشه ها را روشن می نماید . (نمونه از این دیدگاه ها به همراه طرح ضمیمه شده است .)

باتوجه به جایگاهی که وحی در اندیشه اسلامی دارد و به معنای خاصی ، هسته اصلی اسلام را تشکیل می دهد و تحلیل آن به معنای تحلیل کل پیکره اسلام است و همچنین اهمیت آن در فهم آموزه های دینی در این پژوهش تلاش بر این است تا به بیان ماهیت وحی در اندیشه ی مفسران و متخصصان قرآنی و در مقابل به شرح و بسط ماهیت وحی در کلام جدید پرداخته شود تا با مقایسه و تطبیق دو دیدگاه درباره وحی و بیان وجوه اشتراک و افتراق آن دو حقیقت و مبادی این دیدگاه ها روشن و تفاوت میان آنها آشکار گردد و سیمای جامع و کاملی از وحی در قرآن و ماهیت آن در تفاسیر قرآن کریم و در کلام جدید تبیین شود.

اهمیت و ضرورت موضوع

شناخت وحی ، به عنوان جوهر معرفت دینی و رکن آموزه های آسمانی و وحیانی و شناخت حقیقت و گستره آن امری ضروری است ؛ بررسی مقایسه ای میان قرآن و تلقی مفسران و دیدگاه های کلامی جدید ، درباره ماهیت موضوع و استخراج تفاوت ها و اشتراک ها و تحلیل و بررسی آن ها از ضرورت های است که در روشن شدن حقیقت مطلب سهم به سزایی دارد .

پیشینه تحقیق

در رابطه با موضوع وحی در خلال کتب علوم قرآنی و کتب کلامی و تفسیری مطالبی بیان شده است ، که در اکثریت آن ها حداقل به شرح واژگانی واژه وحی و بیان اقسام آن در آیات قرآن اکتفا شده است [در قسمت منابع به تعدادی از این کتب اشاره شده است .] برای نمونه : کتاب « بررسی تطبیقی مسایل وحی و نبوت از دیدگاه قرآن و عهدین » اثر خانم اعظم پرچم به تبیین این دو موضوع پرداخته است این اثر در پی آن است تا درسه فصل و بخش ها و زیر بخش های مرتبط مطالبی را که در رابطه با وحی و نبوت در این کتاب ها وجود دارد را بیان کند .